

valleu mensch. Ook dan toch hangt de vraag, of temming mogelijk zal blijken, aan die geheel andere vraag, of namelijk de aanleg hiervan in de oorspronkelijke natuur aanwezig was, m. a. w. of God onze menschenlijke natuur oorspronkelijk zoo had geschapen, dat ze, na wild te zijn geworden, weer tam kon gemaakt worden. Er zijn personen bij wie dit kan, anderen bij wie dit niet kan. Er ligt hier een grens van mogelijkheid en niet-mogelijkheid, en het is die grens, die bepaald ligt tot in onze schepping.

„Den hemel en de aarde.”

In den beginne schiep God den hemel en de aarde.
Gen. 1: 1.

Beide in het eerste vers en in het slotwoord der Heilige Schrift ligt een geheel wereld van gedachten besloten, en zelfs mag gezegd, dat het „Kom, Heere Jezus!” aan het eind op het „God schiep den hemel en de aarde” in Gen. 1: 1 terugkijkt.

Daaruit dat God beide, en den hemel en de aarde schiep, volgt rechtstreeks dat hemel en aarde bijeenhooren, en daarom kon op deze aarde, nu ze van den hemel gescheiden is, de openbaring geen andere ruste vinden, dan in de bede: „Kom, Heere Jezus”, kom uit dien hemel weer naar de aarde, om nogmaals, en dan voor eeuwig die aarde weer met den hemel te verbinden. En al wat in de Heilige Schrift tusschen haar eerste vers en haar slotbede ligt, profeteert op die slotbede een Goddelijk Amen der verhooring.

Zoo ligt dus geheel de Schrift tusschen dat woord ter opening en dat woord ten besluite van de Openbaring ingeschakeld, ingevat en ingelijst.

Het getuigenis vol majesteit, „dat God den hemel en de aarde geschapen heeft”, is de bron waaruit al de verdere inhoud der Schrift vaneenzelf volgt. Het is het uitgangspunt voor geheel de reeks van openbaringen die straks volgen zal. Het is de grondtoon voor het lied der eere dat Gode om zijn Scheppingswerk wordt toegesongen.

En omgekeerd is de bede: „Kom, Heere Jezus, ja kom haastelijk!” evenzo het natuurlijke rustpunt, waarop heel de openbaring Gods moest uitloopen.

In elk samenhangend geheel is niet alleen een punt, waarvan men uitgaat, maar ook een punt, waarbij men uitkomt. Een punt van waaruit men mikt, en een ander punt waarop gemikt wordt. En dit laatste is nu voor de Openbaring Gods in de Heilige Schrift: te bewerkten, dat uit het hart der herboren, der verlose, der weer geheiligde menscheid als met een stemme veler wateren het zielsverlangen opklomme, niet alleen naar de hereeniging van hemel en aarde, omdat God beide schiep, maar ook naar de hereeniging van hemel en aarde door den Christus Gods, omdat juist heel de openbaring ons op dien Christus heenwijst als op den eenigen naam onder den hemel op deze aarde gegeven, om de kloof die beide nog vaneen scheidt, te dempen.

We zouden dan ook vrij de beste taalkenners, de vaardigste schrijvers, de diepste denkers, de scherpsinnigste wijsgeeren, en de meest gewijde en gezalfde Godgeleerden durven tarten en uitdagen, om in vijf woorden een vers voor het hoofd der Heilige Schrift uit te denken en neer te schrijven, dat rijker van inhoud, juist van leus, meer alles in zich sluitend, scherper bejend, en in zijn wijze van uitdrukking plechtiger en voller van majesteit ware, dan dat wonder woord, waarmee thans fedelijk de Bijbel begint: *In den beginne schiep God den hemel en de aarde.*

Feitelijk zijn dat maar vijf woorden, want in het Hebreeuwsch wordt in den beginne uitgedrukt door het één woord *Brachit*. Metterdaad zijn het alsoo slechts vijf gedachten, vijf denkbeelden, vijf begrippen die u hier toespreken. Er is een *God*. Er was een *begin*. Er was een *scheppen*. En de vrucht en uitkomst van dat scheppen was niet één ding, maar twee dingen. Er ontstond een *hemel* en een *aarde*. En nu hebt ge niets meer dan dat één vers noodig, om gerechtig uw beginsel, uw geloof, uw overtuiging, uw wereldbeschouwing, wanneer ge tegen het ongeloof overstaat, op alle manier tegen te staan.

Tegen den Godloochenaar bejeldt ge, dat er een *God* is, en dat die *God* leeft.

Tegenover den Pantheist, dat er een *begin* was, waarin *God* schiep.

Tegenover den Materialist, dat er niet alleen een *aarde* is, maar ook een *hemel*, en zelfs die *hemel* erit.

Tegenover den Spiritualist houdt ge met alle goed-Gereformeerden staande, dat niet enkel die *hemel*, maar ook die *aarde* Gods schepping is.

En eindelijk tegenover een iegelijk, die met onzen zondigen toestand, en de daaruit ontstane scheiding van hemel en aarde verde wil nemen, komt ge op grond van Gen. 1: 1 op voor de waarheid, dat hemel en aarde door God als één samenhangend geheel zijn geschapen, dat ze alsoo beide organisch bijeenhooren, en dat ge daarom geen ruste kunt noch moogt vinden dan in de wederkomst van „dien Middelaar tusschen aarde en hemel”, die alleen machtig is beide weer voor eeuwig saam te verbinden.

Zoo dingt Goddelijke eenvoud, majesteit en glorie hier met wonder volheid en juiste uitdrukkingswijze naar den eerepalm, om die vijf woorden uit Gen. 1: 1 tot het rijkste, schoonste hoofd te stempen, dat als opschrift boven de ingangspoorte der Openbaring staan kon.

Het is het stuk der vier grondonderscheidingen, die geheel onze existentie beheerschen. Ten eerste de grondonderscheiding tusschen de *ewigheid* en den *tijd*.

Ten tweede de grondonderscheiding tusschen *God* en de *wereld*.

Ten derde de grondonderscheiding tusschen het *scheppend* werk Gods en het *werkzaam* werk der menschen.

En eindelijk ten vierde de grondonderscheiding tusschen den *hemel* en de *aarde*.

Houd nu die vier grondonderscheidingen vast, en er is orde in allen chaos van uw denken, en bejelden, ge ziet zich zuivere, juiste, rechte paden ontlasten voor uw voet.

En omgekeerd tegenover die vier grondonderscheidingen staat evenzo de eenheid, de samenhang, die het alles in juiste evenredigheid saam verbindt.

Zeker, tijd en ewigheid zijn onderscheiden, maar het is uit de ewigheid Gods dat de tijd voortkwam, en het is in den oceaan dierzelfde ewigheid, dat de stroom van den *tijd* eens weer terugvloet.

God en de wereld zijn niet één. Tot in het diepst van haar wezen is de wereld van God onderscheiden. En toch zijn God en wereld hierin saam verbonden, dat de wereld zijn werk is, en dat Hij de wereld *schiep*.

Gods werk en 's menschen werk vallen in beginsel uiteen. God schiep, geen mensch kan scheppen. Maar ook zoo zijn Gods werk en 's menschen werk toch daarin weer saam verbonden, dat geen mensch ooit anders werken kan, dan met en uit de krachten der natuur, die „God voor” ons besteld en God voor ons geschapen heeft.

En zoo nu ook staan *hemel* en *aarde* zeer stellig tegenover elkander, en dat wel met een tegenstelling die door de zonde en den vloek nog zoo oneindig verscherpt is. Maar nochtans blijft het vaststaan dat God beide saam, dat God beide als één geheel schiep. En zoo blijft de hemel om de aarde roepen, en kan er op aarde geen vrede zijn, tenzij de aarde roep om *dien hemel*, die naar eisch van Gods schepping bij haar hoort.

Zelfs de bestaansreden, de roeping en de maastaf voor Christus' kerk is rechtstreeks uit dat eerste vers der Heilige Schrift af te leiden.

Vreemd werd het gevonden toen een Gereformerd prediker voor ettelijke jaren, een Dienaar des Woords bevestigend, dat Gen. 1: 1 tot tekstwoord koos.

Wat ter wereld, zoo vroeg men, heeft nu de Dienst des Woords met de schepping van hemel en aarde uitstaande?

En toch kost het weinig moeite, dat zeer stellig en ernstig verband terstond en helder in te zien.

Of strekt niet alle Dienst des Woords, en strekte niet heel het optreden van den Christus hier op aarde juist, om aan de kinderen der menschen, die in de dingen der aarde zouden opgaan, te herinneren dat er nog een hemel is, het hemel te prenten, dat in rangorde die hemel zelfs nog voor de aarde gaat, en mocht het zijn, hen van en uit die aarde voor den hemel te winnen?

Ja, het niet alzo, dat de kerk van Christus op kleine schaal ons reeds nu een kring van leven op aarde toont, waarin de verzoening en hereeniging van deze zondige aarde met den heiligen hemel weer is tot stand gekomen?

Kan en mag ontken, dat juist de Gereformeerde belijdenis de prediking doet uitgaan, dat de hemel niet eerst moet gezocht, als we deze aarde verlaten zullen, maar dat hemel en aarde nu reeds, te midden van het leven op aarde, daarom haar eenheid in ons hart moeten bezitten, omdat God hemel en aarde als één samenhangend geheel geschapen heeft, en wij niet scheiden mogen wat God vereenigd heeft.

Ja, is het niet alzo, dat juist daarin dat God hemel en aarde geschapen heeft, ook het uitgangspunt ligt van onze Gereformeerde belijdenis, dat deswege ook de kracht van *her-scheppende* genade alleen van God, en niet van menschen, kan uitgaan?

Tot zelfs in uw eigen *persoonlijk* leven gaat die majestueuse prediking van dat eerste vers, dat aan het hoofd van gansch de Heilige Schrift staat, door.

Hoe diep en ver ge toch in de dagen uwer jeugd u terugdenkt, ja, aan u zelven denkt, gelijk ge eens bewusteloos schier ruste genoot, liggende aan uw moeders borst, ja, tot achter uw geboorte teruggaat, en met David uinderkt in den tijd, toen in uwer moeders buik uw beenderen en zenuwen en aderen als een kunstig borduursel geweven werden, ten slotte stiet toch ook gij op een: *In den beginne*, toen gij, die er eerst niet waart, ontstondt, en uw aanzijn, uw existentie, uw bestaan als kind en mensch een aanvang nam.

Zoo was het dus ook voor u *schepping*; want al naam ge aan, dat uw stoflijk wezen zich uit nu anders liet verklaren, stellig is dit niet zoo niet uw geest, met uw persoon, met uw ik, met het denkend en wetend wezen in u zelf.

Te dien oplichte was er *schepping* ook van u, en zijt ge in uw eigen persoon even wonderbaar ontstaan als heel de wereld om en buiten u.

Gods scheppingsproduct zijt ook gij.

En waar ge in u zelven altoos weer die tegenstelling vindt tusschen uw inwendig en uw *uitwendig* wezen, tusschen geest en *stof*, tusschen ziel en *lichaam*, is het dan niet alzo, dat ge in uw eigen wezen diezelfde onderscheiding en dienzeliden samenhang vindt, als Gen. 1: 1 bejeldt van hemel en aarde?

In uw *ziel* een lichtstraal als van hemelschen glans.

In uw *lichaam* tot zelfs het stof der aarde opgenomen.

Met een vonk van hemelsch vuur in de *ziel*, maar naar uw *lichaam* stof uit stof van de aarde.

Zoo is het dan het: „In den beginne schiep God den hemel en de aarde”, tot in uw eigen existentie als mensch, met Goddelijke wijsheid *naverteld*, of wilt ge, is hij u en aan u in het klein *herhaald* wat eens de oorsprong aller dingen was.

En is dit zoo, wat anders zegt dan dit getuigenis u, dan dat gij zelf, lettende op uw *begin*, gedachtig ook aan uw *einde* zult wezen; dat ge aan God uw oorsprong en aanzijn dankende, dien God zult toebehooren, Hem dien als uw Souverein en Koning; en dat ge op deze aarde, maar in verband ook met den *hemel* geschapen, die beide, naar het door God gestelde evenwicht, in heel uw existentie tot hun recht zult doen komen.

Om Gods wil de dingen op aarde niet verwarloozen noch gering achten.

Maar ook om Gods wil, bij alle aardache ding, den band met den hemel doen trekken.

Amsterdam, 18 Juni 1897.

E Voto.

De teekening op het Register is thans gesloten. Het werk is ter perse en zal zoodra het gereed is franco per post worden toegezonden aan allen, die den prijs van 70.75 ten onzen kantore hebben voldaan.

Exemplaren waarvoor dit bedrag nog niet ten volle is ingekomen, worden niet afgezonden.

Kerkelijke goederen.

De actie tegen het Synodale voorstel, om het Beheer der kerkelijke goederen onder de Haagsche Synode te brengen, neemt toch iets breeder proportie aan, dan het eerst scheen, zoo zelfs dat het zeer te bezien staat, of het plan door zal kunnen gaan.

Het kan zeer wel gebeuren, dat het voorstel ten slotte nog verworpen wordt.

Toch zal er alles van afhangen, op wat wijs het voorstel bestreden wordt.

Werd het alleen zijdelings, en niet *principieel* bestreden, dan komt een gelijksoortig voorstel onverwijld daarna weer aan de orde. Bij die tweede behandeling zal de tegenstand afgemat zijn. Misschien wordt het ook dan nog verworpen, maar dan toch stellig met al kleiner meerderheid. En het eind van den weg der teleurstelling kan geen andere zijn, dan dat het er eindelijk doorgaat.

De methode van de *zaak*. Bestrijdt men het daarentegen *principieel*, dan zal het verloop tegenovergesteld zijn. Dan zal bij elke nieuwe behandeling de tegenstand aan kracht winnen. Dan zal de Synode zelve worden afgemat. En dan zal het eind wezen, dat ze door haar eigen voorstel haar eigen organisatie in gevaar zigt komen.

Juist echter van dat *principieel* verzet merken we nog niets.

Er wordt *formeel* gestreden, en beweerd, dat de Synode geen zeggenschap over het Beheer heeft, en er ook niet aan kan komen.

En ook wordt er van den kant der *kerkvoogdijen* beweerd, dat de kerkvoogdijen zelfstandig moeten blijven, en niet onder den kerkeraad kunnen staan.

Beide beweringen nu hebben ongetwijfeld zekere kracht, maar ze gaan of van geen, of van een *verkeerd* beginsel uit.

Een kerkvoogdij, als een macht tegenover den kerkeraad, is in de kerk van Christus eenvoudig een onding.

Zeker, de kerkeraad moet niet de macht bezitten om de kerkvoogdij tot roekeloze uitgaven te dwingen. Bij alle beheer van kerkelijk goed moet men steeds bedenken, dat niet enkel het thans levend geslacht, maar ook alle komende geslachten, er profijt van moeten hebben.

Maar elke zelfstandige macht van kerkvoogdijen was altoos, en zal steeds blijven, een materialistische macht, die het geestelijk karakter van Christus' kerk schade toebrengt. En juist tegenover dat kerkvoogdijverzet trekt de Synode aan het geestelijke koord en daarom aan de langste lijn.

Daarom hopen we nog altoos, dat de Gereformeerden, die ook in de Hervormde kerk nog altoos zeer talrijk zijn, de zaak principieel zullen aanvaarden.

Zij alleen kunnen dit, omdat zij het in beginsel volkomen met ons eens zijn, dat de Synodale organisatie, als belichaming van het collegiale kerkrecht, in Christus' kerk niet op den duur te duldten is.

Zij kunnen inzien, en het de gemeente duidelijk maken, hoe het overbrengen van het Beheer bij de Synodale Overheid dat collegiale kerkrecht, en daarom de Synodale organisatie, ten slotte zoo muurvast zal grondvesten, dat er geen verwillken meer aan is.

En zij zijn het derhalve, die juist van uit Gereformerd standpunt zich *principieel* verzetten kunnen tegen de poging, om den laatste waarborg, die nog aan de gemeente voor de toekomstige herwinning van haar recht gegeven is, voor altoos te vernietigen.

Zelfs is het hun geraden. Er komen toch voor de Gereformeerden in de Hervormde kerk welhaast bange dagen, als dra de Synode om zal zijn, en de Ethischen heel het genootschap naar hun hand zullen zetten.

Want dan natuurlijk zullen zij het zich te laat beklagen, dat ze deze laatste gelegenheid om voor de rechten der gemeente op te komen, ongebruikt hebben laten voorbijgaan.

Raadselachtig.

Zestien November des vorigen jaars zond Da. Hulsman, Hervormd predikant te Zandvoort, zijn sensationele geschrift in het licht.

Heel de kerkelijke wereld had het er toen druk over. Alle blad was er vol van. En in elken hoek vroeg men zich af: Wat zullen deze diagen zijn?

Gelijk men zich toch herinnert, held dat geschrift, van een zich zelf ethisch noemend predikant, niets minder dan de stellige aanklacht in, dat de critisch-ethische school, die zich op den kansel nog als goed geloovig aan de gemeente voordeed, feitelijk geheel van de Schrift niet alleen, maar ook van den Christus was afgevalen.

Eerlijk weg moesten de predikers dezer school, zoo concludeerde Da. Hulsman, erkennen, dat ze noch omtrent Jezus' woorden, noch omtrent zijn daden, iets ook maar met zekerheid wisten, doch dat geheel de verschijning van Jezus zich voor hen in nevelen oploste, en dat hetgeen ze aan de gemeente in orthodoxen vorm voorstelden, niet anders was dan een product deels van traditie deels van phantasie, waar ieder van maken kon wat hij wilde.

Hij schroomde dan ook niet te laten drukken, dat deze ethische geleerden feitelijk *modern* waren, maar er zekere gemoedsmystiek op na hielden, die ze dan, op ouderlijke wijze, voor de gemeente in geloovige taal vertolken. Een tactiek waardoor een tegenstrijdigheid ontstond tusschen hun *kansel* en hun *studeerkamer*, hun predikatie en hun dictaat, die met de eenvoudige eischen van eerlijkheid en oprechtheid onbestaanbaar was.

Eeredienst.

Hiermede was zeker niets te veel gezegd; ook al was het niet nieuw, want van onzen kant was reeds voor bijna twintig jaren geheel hetzelfde betoogd; maar het was toch kras en opzienbarend dat Da. Hulsman het zei.

Hij zelf ethisch prediker, geheel thuis in hun kring, nu nog Da. Zeynders persoonlijke vriend.

Vrij algemeen dacht men dan ook, dat zoo krasse openbaring naar de ééne of andere zijde tot zekere beslissing zou leiden, en dat althans het voortbestaan van zoo leugenachtigen toestand en oneerlijke verhoudingen zou worden afgesneden.

Maar zie, juist daar merkte men niets van.

Da. Hulsman heeft zich uitgesproken, en een enkele der aangevallenen heeft er een boos woord tegen gezegd, maar daarmee is het dan ook uit.

Verder hoort men er niets van. Men praat er zelfs niet meer over. En de gemeente leeft rustig voort, alsof er geen onweer aan de lucht ware geweest.

En hierin nu ligt het raadselachtige. Er is een gemeente van Christus. Voor die gemeente hangt aan dien Christus het één en al. Met dien Christus staat of valt ze. Alleen in dien Christus vindt ze haar reden van bestaan.

Die Christus is haar meer dan het licht voor ons oog, dan de lucht voor onze longen, dan het brood voor onzen honger, dan het water voor onzen dorst.

En nu komt niet een „Doleerend” benijder, maar een volbloed Hervormd predikant, aan die gemeente met de stukken zelve aantoonen, hoe de meest invloedrijke predikantengroep in haar midden, die tien der katheders aan de hoogeschoolen bezet heeft, en alle aanstaande predikanten vormt, druk bezig is haar op onverdragbare wijze om den tuin te leiden, en haar nog wel in ouderwetschen vorm van den Christus spreekt, maar feitelijk critisch haar Christus van haar heeft weggenomen.

En zie, de gemeente hoort dit. Ze hoort het aan.

En altoos weer dommelt ze voort in haar onverstoorebare rust.

Van een kerk in Lapland werd ons in Noorwegen verteld, dat toen de eerste ongelooovige prediker, er uit Christiania heengezonden, den euvelen moed had, om het geloof aan den Christus Gods in een predikatie te ondermijnen, op eenmaal, bij het eerst komende woord, de gehele gemeente overeind vloog, tien, twaalf mannen den schuldigen prediker van den kansel sleurden, een grijsaard zijn mes trok, en den aanrander van de eere Christi op staanden voet, als een andere Pinchas, doodstak.

Nu, zulk wild fanatisme zal wel een ieder met ons afkeuren, maar in de gemeente der Lappen werkte dan toch nog zoo ernstig geloof in den Christus als hun Heere en Koning, dat ze in de heilige plaats geen aanranding van de eere van hun Koning duldten.

Ook ten onzent was voor dertig jaren de gemeente nog wakker en warm, en toen een man als Meyboom naar Amsterdam was beroepen, kwam al wie God vreesde te Amsterdam in het geweer.

Zoo zou nog elk goed Nederlander doen, als hij door een dienaar der kroon de eere van zijn Koningin hoorde aanranden.

Zoo eischt het loyaliteit en trouw. Maar hier is een gemeente, die al zulke dingen over zich laat komen, en evenals de gerusten in Sion, zich deze dingen niet aantrekt.

Allerlei kerkeraden, Classicale, Provinciale en Synodale kerken komen bijeen.

Alle man die in zulk een bestuur zit weet er van.

En toch zijn deze diagen oabesproken gebleven.

En toch was er niemand die een hand uitstak, om voor den Koning der kerk op te komen.

Da. Hulsman had zich moeten stilhouden. Het is wel zooals hij het zegt, maar zulke dingen zegt men niet.

Dit stoort de ruste maar. En meer dan de eere van Christus is immers de bladstijle der zomerruste waard.

Broeders mag dit zoo blijven? En gij, broeder Hulsman, die dapper en flink gesproken hebt, kunt ge het uithouden, dat men op uw alarmkreet botweg zwijgt?

Eeredienst.

III.

Het algemeene denkbeeld van „vergadering” is daarom hier door ons op den voorground geplaatst, overmits dit het meest bekende is; en dit vooral in een tijd als de onze, waarin schier in elk gezin, vader lid is van minstens vier, vijf vereenigingen, moeder lid van een naakrans, de jongedochters lid zijn van Zedings- en Zondagschoolvereenigingen, en de opgeschoten knapen vergaderen met hun jongelingsvereenigingen.

In al dit saam vergaderen ligt iets kostelijks, omdat het altoos min of meer het individualisme, en daarmee het egoïsme breekt, om het sociale, het gezellige of gezelschappelijke meer tot zijn recht te doen komen.

Welnu, in aansluiting hiermede wilden we het voelbaar maken, hoe ook het kerkgaan, het opgaan naar een vergadering is, waarin men als lid bionekomt, en als lid medewerkt; en te keer gaan de valsche en onware gedachte, alsof het kerkgaan was het opgaan naar zeker statig, plechtig gebouw, voor ieder op zijn eigen gelegenheid, om saam om den prediker zich te verzamelen, en zich voorts aan hem over te geven.

Het denkbeeld van vergadering moet daarom weer onder ons opleven; en in zover hadden we er zelfs niets tegen, dat men onder het lezen dezer artikelen, zich de saamgekomenen in het kerkgebouw een oogenblik dacht als een gewone ledenvergadering, met de opzieners zoo leerende als regereende als bestuur of moderamen, en den dienstdoenden Dienaar als voorzitter.

Hierop is natuurlijk af te dingen, en vrome zin zou al spoedig terecht klagen, dat op die wijs scherven van de heilige schaal afsprongen, want dat vergadering in de kerk houden nog geen godsdienstoefening was.

Nu, men zal dan ook bij onze verdere uiteenzetting zien, hoe volkomen we het hiermede eens zijn.

Alleen maar, omdat er nog een ander, geheel onderscheiden element bij komt, waardoor deze „vergaderingen der geloovigen”, een geheel eigenaardig karakter erlangen, daarom mag toch de grondtrek van vergadering er niet aan ontnomen worden.

Van oudsher was de naam van „vergadering der geloovigen” voor onze godsdiensttoefeningen in gebruik, en ook waar later het woord „vergadering”, op den achtergrond geraakte, kwam er toch de uitdrukking van „samenkomst der gemeente” voor in de plaats, welke manier van zeggen zich aansloot aan Hebr. 10: 25, waar de heilige apostel evenzo spreekt van „onderlinge bijeenkomsten.”

Een „onderlinge bijeenkomst” nu is niet het opgaan naar een lezing of mondelinge voordracht, maar een bijeenkomst, waar men heengaat om bij elkaar te zijn. Daarom heet ze *onderlinge* bijeenkomst, d. i. een bijeenkomst waarin het om elkaanders bijzija te doen is.

En ook onze Heidebergse Catechismus verstaat het niet anders, waar hij bij het antwoord over het Sabbatsgebed, niet spreekt van een naastiglijk komen tot het Huis Gods, of onder de predikatie, of tot den eeredienst, maar van een „naastiglijk komen tot de gemeente”. Het is de gemeente die vergadert, en in die vergadering der gemeente gaat men als lid der gemeente op.

Hiermede hangt het dan ook saam, dat wij, Gereformeerden, zoo weinig aan het gebouw als gebouw hechten.

Kan de gemeente, kunnen de geloovigen in een daarvoor ingericht, deftig, luchtig gebouw saamkomen, des te beter.

Maar de vergadering als vergadering hangt van 't gebouw niet af.

Is er geen gebouw beschikbaar, dan vergadert de gemeente in de open lucht, gelijk onze vadersen het deden bij hun „hagepreken”. Is het daarvoor te koud, dan huurt men een zaal. En kan men geen zaal krijgen, dan komt men bijeen in een stal, of fabrieksgebouw, of manege. Waarvoor die zaal of die localiteit anders gebruikt wordt, doet er niet toe.

Reeds in den apostolischen tijd lezen we, dat de gemeente ten huize van particuliere personen bijeen kwam. Niet anders was het in het begin der Reformatie. Juist zoo begon men in 1834. En in 1886 sloeg men geen anderen weg in.

Juist dat los zijn van het gebouw karakteriseert dan ook de bijeenkomst als een *vergadering*, die gemaakt en bepaald wordt, niet door muren of door banken of door een orgel met een preekstoel, maar die gemaakt en bepaald wordt door de aanwezigheid van de leden der gemeente.

Veelal beriep men zich zelfs, om dat karakter onzer godsdiensttoefeningen aan te bevelen, niet op den heiligen dienst in Tabernakel en Tempel, maar op de *Kahal* of groote volksvergadering in Israël, waar elk volwassene Israël kon opkomen.

Al stemmen we dan ook volkomen toe, dat de „vergadering der geloovigen” daarom toch altoos een eigenaardig karakter draagt, en deswege volstrekt niet met elke gewone vergadering op één lijn mag gesteld worden, toch staat het van den anderen kant vast, dat de grondtrek, het grondkarakter van elke wettige, oordelijke vergadering ook bij onze godsdiensttoefeningen moet doorgaan.

Uit dit grondkarakter nu volgt het vanzelf, met noodzakelijkheid, dat hij die deze vergadering leidt, dit niet kan en niet mag doen naar willekeur, of naar eigen grillig inzicht, maar dat hij, met de *gehele vergadering*, onderworpen is aan de *algemeene regelen*, waaronder de vergadering, of in casu, de gemeente leeft, en haar leven tot uiting wil doen komen.

En dit nu is voor geheel de Liturgische quaestie, of wil men, voor het vraagstuk van den *Eeredienst*, waarover we thans handelen, wel bezien, de beslissende quaestie.

Immers, waar de Dienaar des Woords vrij is, om geheel naar eigen goedvinden te werk te gaan, daar is geen Liturgie. En omgekeerd waar zijn vrijheid ten deze beperkt is, ontstaat de Liturgie, d. i. zekere vaste vorm voor den eeredienst, waaraan hij gebonden is, vanzelf.

Doch hiermede is dit eerste punt dan nu ook afgehandeld.

De grondtrek van vergadering staat nu vast, en reeds hiermede is het wezen der Liturgie gehandhaafd.

Is toch de samenkomst der gemeente een *onderlinge* bijeenkomst, d. i. een vergadering van de leden der gemeente, dan verschijnen de leden der gemeente daar niet rechteloos, zoodat alleen de Dienaar zeggenschap en meesterschap en recht van beslissing zou hebben; maar dan komt men saam onder zekeren regel, onder zekere ordening, en moet het in de vergadering naar dien regel en naar die ordening toegaan.

Geheel afgezien van de vraag, of de ordenende en regereende macht ten deze den Dienaar veel beperkt en in weinig vrijlaat, of in zoogoed als niets beperkt en in schier alles vrijlaat, doet aan dat beginsel als zoodanig niets af of toe.

Ook onder onze gewone vergaderingen zijn er, die een streng huishoudelijk reglement hebben, waarin den voorzitter van stukje tot beetje wordt voorgeschreven, hoe hij zich te gedragen heeft; weer andere

die een slap voorzitter veel re, die zelfs bezitten, en den vrij laten begaan.

Maar het beaantetast.

Wil een verhuishoudelijk een maken, dat voorzitter. Of die in haar hui den voorzitter v dag die vrijheit dat haar dit be.

Een vrijgela deze zijn vrije eigen hooftde, volheid, maar stilzwijgend god het staat aan hem, om te be vrijheid van be ver is, of alleng.

Toegepast o dit derhalve, t zijn. Kerken di dienst gansch hem ten deele i en zoo ook k trent den eere.

Maar alle d staan desuietten verre de toestar en in zijn voe hangt van het en het de get de bevoegdheid bestaanden toes.

Wil een kerk biadt, hem voe schiedt het al in het eéne we hiera wijziging gen, dan doet wil een kerk, d vrij liet, hem dan wordt die.

Want wel k kerkeraad geste ten deze weers met hem de kerk schap der gelo meente den ken stellen.

En is het da coöptatie ook e gemeente wel t toch nooit naar verkrachting van hangt het van gevens af, of e ken tegenover haer van Chris niet te handhav.

Ook zonder op het karakter zoodanig, is de het Liturgisch hiermede reeds.

Is de godsdienst *onderlinge* „vergadering”, staat het hiern de wijze, waar zal toegaan, zeden, zoodra de.

Doch hierme gangspunt gew Er komen gansch andere aan deze soort een geheel bij ter leenen.